

A KORONÁZÁS ÉS KÖZJOGI JELENTŐSÉGE.

— Második közlemény. —

A királyi eskü és a felavatási hitlevél.

Azon kérdésre, hogy mikor tettek királyaink először esküt az ország alkotmányának fentartására, megfelelni nagyon nehéz, mert emlékeink e tekintetben homályosak lévén, inkább csak a körülményekből lehet a valószínűre következtetni, mint pozitív tényekre hivatkozni. Vannak, kik azt állítják, hogy már szent István is tett volna koronázása alkalmával esküt a nemzet jogainak és szabadságainak megtartására, sőt hogy ő is szerződött volna a nemzettel a főhatalom gyakorlásának mikéntjére nézve; és ezen állításuk igazolására szent István életírójára, Hartvicusra hivatkoznak.

Hartvic azt mondja, hogy Gejza új esküt kívánt népétől, de arról, hogy ő is tett volna esküt vagy hogy ezen eskületétel fejedelem és nép között kölcsönös lett volna, egy szót sem szól, erről tehát arra következtetni nem lehet. És nem is valószínű, hogy Hartvic meg ne említette volna a vezér esküjét, ha annak hagyományai éltek volna, annál is inkább, mert egész Európában a kölcsönös eskü nem vala szokásos.

Úgyszinte nem lehet Hartvicnak Istvánra vonatkozó szavaiból sem következtetni a kölcsönös eskületételre. Hartvic

ugyanis csak annyit mond, hogy miután István átvette a királyi méltóság jeleit, az ország püspökeivel és főembereivel együtt közzétett egy általa hozott határozatot, melyben minden bűnre orvosságot adott, és hogy bebizonyítsa, miszerint ő a Krisztus által hozott világbéke fia, *örök érvényű szerződés aláírásával hagyta az utódokra*, hogy senki sem támadjon meg mást ellenségképen, senki se bántsa szomszédját törvényes vizsgálat nélkül, ne háborgassa az özvegyeket és árvákat¹ stb. Kovachich ebből azt következteti, hogy István törvényt alkotott, melyet örök szövetségi aláírással hagyott az utódokra, vagyis mintha István saját és utódai nevében a nemzet és a király között fennálló viszonyt szerződésszerűen rendezte volna. Pedig Hartvic fentebbi szavaiból nem lehet egyebet következtetni, mint hogy István országában a joguralmat biztosítani akarta, és esküje nem volt egyéb, mint a nyugaton is szokásos juramentum justitiae et pacis.

Valószínű tehát, hogy István a főhatalom gyakorlásának módjaira a nemzettel nem szerződött, sem az alkotmány fentartására esküt nem tett, de ilyet tőle a koronázáskor a nemzet nem is kívánt, mert a koronázásban az érzelmeire még nem keresztény nemzet aligha látott egyebet, mint egy idegenszerű és nem tetsző ünnepélyességet. A kívül szemben a koronaért és a királyi címért István le volt kötelezve, az nem a nemzet, hanem az egyház és a pápa volt, ha tehát esküt kellett tennie koronázásakor, az bizonyára nem a nemzet, hanem az egyház jogainak fentartására és megvédésére vonatkozott.

Az ország jogainak fentartására vonatkozó fejedelmi esküről csak azon időtől fogva lehet szó, midőn a nemzet érzelmeiben is kereszténynyé válva, a koronázást a királyi

¹ Endlicher Monum. 174. l.

hatalom Istentől való átruházása eszközének tekintette, és a keresztény esküre súlyt kezdett fektetni. Ez pedig csak szent László idejétől fogva valószínű.

Első nyomát annak, hogy a király koronáztatása alkalmával nemcsak az egyház védelmére, hanem az ország jogainak fentartására is esküt tesz, II. Andrásnál találjuk. IX. Gergely pápának Béla ifjabb királyhoz 1235. július 15-ről intézett levelében ugyanis az foglaltatik, hogy II. András koronáztatása alkalmával az ország jogainak és a korona tekintélyének sértetlen fentartására esküt tett,¹ a miből egyúttal arra is lehet következtetni, hogy a nemzet akkor már a koronában látta megtestesülve a királyi hatalmat, és azért kötelezte a királyt a korona tekintélyének fentartására, hogy azt a király a nemesség szabadságának az urak elleni megvédelmezésére fordítsa.

A XIII. századbeli oklevelekben már gyakran történik hivatkozás a koronázáskor a nemzet jogainak fentartását ígérő esküre. Így, a mint ezt Erzsébet királynénak Mózes nádorhoz intézett adománylevelében olvassuk, V. István és neje, megkoronáztatásuk alkalmával mindketten esküt tettek arra, hogy a nemesség jogait és elfoglalt javait visszaadják.²

III. Andrásnál már ennél is többet találunk, t. i. nyomaira akadunk a felavatási oklevélnek. András ugyanis kedvezőtlen viszonyok közt lépett a trónra, és több trónkövetelővel gyűlt meg a baja. Természetesnek látszik, hogy e zavaros időkben azok is, kik híveinek vallották magukat, felhasználva András szorult helyzetét, feltételeket szabtak elé, hogy azokat koronáztatása előtt fogadja el és erősítse meg.

¹ «et in Coronatione sua juraverit etiam jura Regni sui, et honorem Coronae illibata servare, etc.» (Kovachich. Vestig. 81. l.)

² «Die appositionis Coronae capiti nostro promisimus juramento, quod iura nobilium per antecessores nostros indebite alienata et iniuste occupata reddi faciemus.» (Horv. M. II. 80. l. Fehér V. 1, 237.)

Az okmányok szövegét nem bírjuk, de hogy az valóban létezett, kitűnik az 1298. évi törvények bevezetéséből, továbbá 33. és 41. cikkeiből.

A bevezetés így szól: «Magyarország felséges királyának, Andrásnak koronázása idejében az országnak ha nem is minden szabadsága és conditiója, legalább azon szabadságok és conditiók nevezeteshjei és szükségeshjei előadattak, és Urunk királyunk pecsétjével megerősítették».¹

A 33. cikk ezt mondja: «És ezeken kívül mások is, melyek a király úrnak koronázásakor kiadott levelében foglaltatnak, teljesen felújítatnak, és erősen megtartatnak».²

A 41. cikk pedig azt mondja: «Elhatároztuk s örök törvényképen megállapítottuk, hogy urunk királyunk tartsa meg az egyházaknak és az országlakóknak az ő koronázásakor írásban kifejezett szabadságait».³

Mindezekből világos, hogy András koronázásakor kiadott egy okmányt, melyben a nemzet jogait és szabadságait biztosítja, a melyben ezen jogok és szabadságok pontonként (conditiókban) vannak felsorolva.

Nincs ugyan tudomásunk valamennyi ezután következő királyaink felavatási okleveleiről, de valószínű, hogy a vegyes házbeli királyok valamennyien adtak ki ilyenmő okmányokat.

Ilyennek tekinthető Zsigmondnak 1387. márczius 31-én történt koronázásakor kiadott oklevele, melyet Horváth Mihály közöl (Magyarorsz. tört. II. 377. l.), Albert korától kezdve pedig a hitlevél kiadása és az egyházi eskő mellett az alkotmányra leteendő eskő a koronázásnak elengedhetlen előfeltételét képezi, illetőleg legfontosabb kiegészítő részül tekintetik.⁴

¹ Endlicher Monum. 631. l.

² U. o. 638. l.

³ Kovach. Supl. 89. l.

⁴ Albert felavatási hitlevelének szövege ismeretlen, de hogy az létezett, kitűnik az 1439-ik évi törvényekből.

Ezen időtől kezdve egész határozottan domborodik ki a hitlevél és a koronázási eskü közötti különbség, mert míg az előbbi a megválasztás feltételeinek pontonkénti felsorolása, melyet a megválasztott király a koronázást megelőzőleg szokott elfogadni és megerősíteni, addig az utóbbi általános biztosításokat foglal magában és a koronázás alatt tétetik le.

A választókirályság idejében azonban még nem találkozzunk a hitlevelek körül egyöntetű eljárással, és az I. Ulászló, V. László, Mátyás és II. Ulászló hitlevelei nemcsak tartalmukra, hanem külső formájukra és kiadásuk körülményeire is különböznek egymástól.

I. és II. Ulászlónak hitlevelei koronáztatásuk előtt, V. László hitlevele koronázás nélkül, Mátyás hitlevele koronázás után néhány nappal adatott ki; I. Ulászló hitlevele¹ conditiókat tartalmaz, V. Lászlóé² articulusokat, Mátyás hitlevele³ az arany bullának (Lajos és Zsigmond királyok megerősítő leveleivel együtt) ünnepélyes kiadása, II. Ulászló hitlevele⁴ pontokra oszlik; tartalmuk pedig valamennyinek különböző.

Ezek közül V. László hitlevele különösen két oknál fogva nevezetes; először, mert arra az esküt koronázás nélkül tette le, mivel a korona nem volt az ország birtokában; másodsor, mert — a mint ez annak 2. cikkéből és berekesztéséből kitűnik, — itt találkozunk először a rendek és a király kölcsönös eskületételével. A mi az elsőt illeti, László már gyermek korában megkoronáztatott, de ezen koronázást az országgyűlés érvénytelennek nyilvánította, mert a nemzet beleegyezése nélkül történt; a hitlevél kiadásakor tehát ezen hiány pótoltatott és így koronáztatása utólag érvényesített. A mi a másodikat illeti, valószínű, hogy V. László hitlevélkiadási szertartásai képezték mintáját az erdélyi feje-

¹ I. Ulászló hitlevelét lásd Kovachich Suplem. I. 477. l.

² U. o. ³ U. o. ⁴ Corpus Juris.

delmek ünnepélyes beiktatásának. mert itt is a hitlevél kiadását kölcsönös eskületével követte.

II. Lajos még csecsemő korában koronáztatott meg, és ez alkalommal apja adta ki helyette a hitlevelet és tette le a koronázási esküt, azon kikötéssel (a mi e hitlevél befejező mondatát képezi), hogy Lajos nagykorúságra jutván, azt ismétetni fogja.¹

Szapolyay János hitleveléről nincs tudomásom, I. Ferdinánd pedig felavatási hitlevelet valószínűleg nem is adott ki: a helyett azonban még megválasztása előtt 1526. november 30-án kiadott levelében igéri, hogy az arany-bullát szentül megtartandja; 1527. november 3-án végbement koronázása alkalmával pedig a Corpus Jurisban olvasható esküt tette le, a melyet utódai koronáztatásuk alkalmával I. Józsefíg változatlanul, azóta pedig azon változtatással ismétettek, hogy az ország törvényeit II. András arany-bullája záradékának kivételével és «prout super eorum intellectu et usu, regio ac communi statuum consensu dietaliter conventum fuerit», igérik megtartani. Ez utóbbi kitétel azonban, mely a későbbi hitlevelekben is benfoglaltatik, Mária Teréziától kezdve az esküben mellőztetett.

I. Ferdinándnak koronázásakor letett esküje így hangzik:

«Nos Ferdinandus, Dei gratia Rex Hungariae, Bohemiae etc. iuramus per Deum vivum, per eius Sanctissimam Genitricem Virginem Mariam, et omnes Sanctos: Quod nos Ecclesias Dei, Dominos Praelatos, Barones,

Ferencz József Ő Felségének 1867. évi jun. 8-án végbement koronázásakor letett esküje így hangzik:

Mi I. Ferencz József stb., mint Magyarország és társországainak örökös és apostoli királya, esküszünk az élő Istenre, boldogságos Szűz Máriára, s az Istennek

¹ Kovachich: Vestigia Com. 455. l.

Nobiles, Civitates liberas, et omnes Regnicolas, in suis immunitatibus, et libertatibus, jure, privilegiis, ac in antiquis bonis, et approbatis consuetudinibus, conservabimus: Omnibusque justitiam faciemus; Serenissimi condam Andreae Regis Decreta observabimus; Fines Regni nostri Hungariae, et quae ad illud quocunque jure, aut titulo pertinent, non alienabimus; nec minuemus; Sed quoad poterimus, augebimus, et extendemus; Omniaque alia faciemus; quaecunque pro bono publico, honore, et incremento omnium Statuum, ac totius Regni nostri Hungariae, juste facere poterimus. Sic Nos Deus adjuvet et omnes Sancti.»

minden Szentjeire: hogy az Istennek egyházait, Magyarország és társországi törvényhatóságait s egyházi és világi minden rendű lakosait jogaikban, kiváltságaikban, szabadságukban, szabadalmaikban, törvényeikben, régi és jó helybenhagyott szokásaikban megtartandjuk, mindenkinek igazságot szolgáltatunk, Magyarország és társországi jogait, alkotmányát, törvényes függetlenségét és területi épségét sértetlenül fentartandjuk, dicsőült II. András király törvényeit (kivéve mindazonáltal azon törvények 31. cikkének záradékát, mely így kezdődik: «Quodsi vero Nos», egészen azon szavakig: «in perpetuum facultatem») megtartandjuk. Magyarország és társországi határait, és a mi ezen országokhoz bármi jog és czímen tartozik, el nem idegenítjük, se meg nem csonkítjuk, sőt a mennyire lehet, gyarapítjuk és kiterjesztjük s megteendjük mindazt, a mit ezen országnak közjavára, dicsőségére igazságosan megtehetünk. Isten minket úgy segítjen, és annak minden szentjei.»

A mint a fentebbiekből is látható, a királyi eskü egyenletesebben és szabatosabban fejlődik, mint a királyi hitlevél, melynek alakja, tartalma és körülményei felette változtak. A hitlevelek az ausztriai ház uralkodása alatt is csak 1687 óta vesznek fel állandó formát. Rudolf és Miksa hitleveleiről hallgatnak írónk, II. Mátyásnál annak helyét a koronázás előtti törvények pótolják, II. Ferdinándnak 1618-ban végbement koronázása alkalmával kiadott és 17 conditióból álló hitlevele pedig az apja életében megkoronázott királynak trónralépte alkalmával 1622-ben, mint ezen évi II. törv.-czikk, törvénybe iktatott; és ezen időtől kezdve minden magyar király, miután még elődje életében választott királylyá és koronáztatott meg, a királyválasztó és koronázó országgyűlés által elébe terjesztett hitlevelet kiadta, és ígérte, hogy trónralépte alkalmával azt az ország törvényei közé fogja iktatni; a mi meg is történt úgy III. Ferdinánd, mint I. Lipót hitleveleivel.

Eddig nem volt törvényünk, mely a királyi hitlevél kiadását és arra az eskü letételét kötelezővé tette volna. De az 1687. évi II. és III. t.-cz. a trónöröklés elvét kimondván, a hitlevél kiadását és arra az eskü letételét — nem mint előbb, a trónralépésnek, — hanem a koronázásnak előfeltételül állapította meg.

Józsefnek 1687. decz. 9-én végbement koronázásakor kiadott hat pontból álló hitlevelének törvénybe iktatását a Rákóczy-féle felkelés akadályozta meg. De utódainak az övével megegyező hitlevelei a törvények közé iktattattak, a mi által a hitlevél kiadása az előd által az utódra nézve kötelezővé tétellett.

József hitlevelének 5. pontjában ugyanis az foglaltatik, hogy «valahányszor a fentebb említett mód szerint (t. i. a megállapított öröködési rend szerint) beálland ezen országban a koronázás szüksége, a mi fiörököseink, a megkoronázandó örökös királyok mindig tartoznak előre bocsátani

jelen biztosíték elfogadását, megerősítését, s esküt tartoznak tenni reá.»

Ez oka annak, hogy I. Józseftől kezdve valamennyi királyunk hitleveleinek lényeges tartalmuk egymással megegyez, mert az előd hitlevele törvénybe iktattatván, mint valóságos törvény, kötelezi a trónralépő utódot, hogy az előd által elfogadott és kiadott hitlevelet ő is kiadja.

De most azon nagyfontosságú közjogi kérdés merül fel, hogy a trónöröklési rendnek alaptörvényileg történt megállapítása óta tétethetnek-e az országgyűlés által a koronázandó király elébe elfogadás végett előterjesztendő hitlevélben oly változtatások, melyek az előd hitlevelében nem foglaltatnak.

Ezen kérdés elbírálásánál — mely az 1790/1-ik és 1830-ik országgyűléseken élénk vita tárgyát képezte — nem szabad megelegednünk a szószerinti magyarázattal, hanem a hitlevél jogi természetéből kell kiindulnunk.

«A királyi hitlevél — mondja az 1790/1. évi országgyűlés 1790. okt. 5-én kelt feliratában — nem egyéb, mint az ország alkotmányának fentartása iránt az országglás átvételekor adandó biztosítás, ennél fogva rendeltetése és természeténél fogva nem egyéb, mint a már megállapított s a trónöröklési szerződésekben gyökerező alkotmány épségben fenmaradásának eszközeit magában foglaló okmány. Tehát nem valamely új capitulatio, melynek öröklő országokban helye nem lehet: mert a capitulatio maga szerződéseket és az ország sarkalatos törvényeit, melyek a fejedelem s a rendek jogait és kölcsönös viszonyukat körülírják, foglalja magában: holott a hitlevél csak azon eszközöket, melyek által a régi, előbbi szerződésekben és alaptörvényekben sarkaló alkotmány épségben fentartassék.»¹

Ezen felfogás teljesen megegyezik a történelmi fejlődés

¹ 1790/1. országgy. irom., 28. sz., 190. l.; Récsi közjoga, 528. l.

déssel, mert a míg Magyarország választókirályság vala, a kir. felavatási oklevelek *conditiókat*, feltételeket foglaltak magukban, a melyek tartalmukra igen különbözők voltak egymástól; továbbá azon időben a felavatási oklevél nem alkormánybiztosító intézmény, hanem a nemzet és választott királya közt a kölcsönös jogviszonyokat szabályozó szerződés volt. A trónöröklés kimondása óta azonban a felavatási hitlevél alkotmánybiztosító intézmény, tehát minden örökös királyra egyaránt kötelező; de viszont a trónöröklésről szóló 1687. évi II. és III., továbbá az 1723. évi I. és II. törvény-czikk szerint a király elődje halálával, a mennyiben az ezen törvényekben kikötött feltételeknek megfelel, az öröklés jogánál fogva következik a trónon, ennél fogva oly követeléseknek, melyeket ezen törvények nem szabnak elébe, eleget tenni nem tartozik.

Ez azonban nem zárja ki azt, hogy a hitlevél tartalmában és szövegében oly változások ne eszközöltessenek, melyek szintén csak a fennálló alkotmány biztosítására irányulnak, tehát nem állapítanak meg új jogviszonyt nemzet és királya közt, de a fennálló alkotmány biztosítását világosabban kifejezik, mint az előd hitlevele.

Ezen kérdésről az 1830-ik évi országgyűlés ekként nyilatkozott feliratában: «Jóllehet, így lelkesítettven, mindazonáltal el nem hallgathatjuk, hogy a királyi meghívó-levélben jövő királyunk s urunknak a már megállapított hitlevélnek (*praestabilitate diplomaticae assecurationis*) elfogadása után leendő koronáztatása jelentetik ki. Mert minekutána a mult idők példái azt bizonyítanak, hogy a királyi hitlevelek a király s az ország egyetértésével részint bővitések, részint változások által, melyek az 1715. évi I. törv.-czikkben is említettnek, s az 1791-ik és 1792-ik esztendő II. cikkeiben foglaltatnak, a közhaszon tekintetéhez és a közös birodalom megerősítésére szolgáló módokhoz valának alkal-

maztatva, — nyílt szívvel valljuk, hogy a «megállapított» kifejezést oly értelemben, mintha a koronázási hitlevélről való országgyűlési értekezésnek minden útja el volna zárva, nem fogadhatjuk el». ¹

Ezen kijelentés helyessége úgy az örökös királyaink által kiadott hitlevelek 5. pontjának szavaiból, valamint a dolog természetéből és a történelmi tényekből következik.

Először: a kir. hitlevelének 5-ik pontja ugyanis csak az utódot kötelezi az elődje hitlevelének kiadására, mondván: «Haeredes et Successores Nostri futuri coronandi haereditarii Reges, praemittendam habeunt *praesentis* diplomaticae assecurationis acceptationem, deponendumque superinde Juramentum». De ezen szavak nem kötelezik az országgyűlést arra, hogy szóról-szóra az előd hitlevelét terjeszszék elfogadás végett a megkoronázandó király elé, mert az 5. pontban megállapított kötelezettség célja nem a hitlevél szövegének végleges megállapítása, hanem egyrésről a nemzet biztosítása azon veszély ellen, hogy a trónralépő utód a hitlevelet kiadni egyáltalán vonakodnék, vagy pedig oly hitlevelet akarna kiadni, mely az előd hitlevele által nyújtott biztosítékokat nem foglalja magában; másrésről pedig biztosítása a királyi hatalomkörnek, nehogy oly hitlevél kiadása követeltesék a trónralépő uralkodótól, mely a nemzet és királya között törvényesen fennálló jogviszonyt megbontaná.

Másodsor: következik a dolog természetéből, mert az alkotmányon az előd idejében oly változások történhetnek, melyek az általa kiadott hitlevél szavaival már meg nem egyeznek. Így pl. Károly hitlevelének 4. pontja, mely az ő fiutódainak kihalása esetére a nemzetnek a szabad királyválasztást biztosítja, az 1723. évi I. és II. törv.-cikkkel kimondott nőági örökösödés következtében tarthatatlanná vált.

¹ 1830. országgy. irományok. 10. sz., 34. l.; Récsy közjoga, 529. l.

Harmadszor: következik a történelmi tényekből, mert — eltekintve attól, hogy minden kir. hitlevél szövege ősidőktől fogva az országgyűlés által állapítottatott meg, — I. József óta a hitleveleken lényeges változások tétettek. Így József hitlevelének hét pontja a III. Károlyéban öt pontra vonatott össze; ezek a Mária Terézia hitlevelében, miután az örökösödési jog a nőágra is kiterjesztetett, változást szenvedtek; a Károly hitlevelének 3. pontjába be volt iktatva az első pont záradéka ily szavakkal: «praenotato Regno, et eidem adnexis partibus sub modalitate supradictae Interpretationis de usu et intellectu legum et privilegiorum de toto reincorporabimus», mely szavak a Mária Terézia hitleveléből kihagyattak; II. Lipót hitlevelének 1. pontjába a törvények értelme iránti záradékba fölvétetett az 1741. évi VIII. törv.-czikkre való hivatkozás, mely ama záradék hatályát lényegesen korlátolja; I. Ferencz hitlevelében, a mi az első pont kezdő szavaiban homályosan hangzott, világosabb szerkezetben fejeztetett ki; és végre Ferencz József Ő felségének hitlevele, mely már magyar nyelven van szerkesztve, 1. pontjában az 1791. évi III. t.-czikkre is különösen hivatkozik, a minek oka koronáztatásának 18 éven át történt elmaradásában keresendő.

Egyébiránt a Ferencz József Ő felsége által kiadott hitlevél, elhagyva a bevezetést és berekesztést, így szól:

«1. §. Szentül és sértetlenül megtartandjuk, s királyi hatalmunkkal mások által is meg fogjuk tartatni az 1723. évi I. és II. törvényczikkekben megállapított királyi trónöröklést; — az 1791. évi III. törv.-czikk értelmében teljesítendő koronázást; — Magyarország s társországa jogait, alkotmányát, törvényes függetlenségét, szabadságát és területi épségét. Szentül és szigorúan megtartandjuk, s királyi hatalmunkkal mások által is megtartatjuk Magyarország és társországai törvényesen fennálló szabadalmait, kiváltságait, törvényszerű

szokásait és az eddigelé országgyűlésileg alkotott s dicső Elődeink, Magyarország koronázott királyai által szentesítettet, valamint ezután országgyűlésileg alkotandó s Általunk mint koronázott magyar király által szentesítendő törvényeit, minden pontjaikban, czikkeikben és záradékaikban úgy, mint ezeknek értelme és gyakorlata a király és országgyűlés közös meg-egyezésével fog megállapíttatni; kivéve mindazonáltal dicsőült II. András 1222-iki törvényének azon megszüntetett záradékát, a mely így kezdődik: «Quodsi vero Nos», ezen szavakig: «in perpetuum facultatem». Mindezek biztosítására szolgáland azon királyi Eskünk is, melyet jelen kir. levelünk tartalmára dicső Elődünk, I. Ferdinánd koronázási esküje szövegének alapján koronáztatásunk alkalmával le fogunk tenni.

2. §. Az ország szent koronáját az ország lakosainak régi törvényes szokása, s a hazai törvények szerint az országban fogjuk mindenkor tartani, s a kebelünkből valláskülönb-ségre való tekintet nélkül választott és megbizott világi szemé-lyek által őriztetni.

3. §. Magyarország és társországainak mindazon részeit és tartományait, a melyek már visszaszerezettek, s azokat, a melyek Isten segedelmével ezután fognak visszaszereztetni. koronázási eskünk értelmében is, a nevezett országhoz és társországaihoz visszakapcsolandjuk.

4. §. Abban az esetben, melyet Isten kegyelme messze távoztasson, ha az ausztriai főherczegek mindkét nemének magvaszakadása, elsőben is a dicső emlékezetű ősatyák, VI-ik, illetőleg III. Károly; utána dicsőült I. József; végre dicsőült I. Lipót császárok és magyar királyok ágyékaiból leszármazó örökösök kihaltával bekövetkeznék, a királyválasztás és koronázás előjoga az 1723. évi I. és II. t.-czikk rendelete szerint is visszaszáll Magyarországra és társországaira, s ezen országoknál régi szokásaik szerint az sértetlenül megmarad hajdani érvényében és állapotában.

5. §. A mint fentebb az 1. pontban foglaltatik, valányszor jövendőben ilyen koronázás Magyarorszában országgyűlésileg teljesítendő: Örököseink és Utódaink, a koronázandó örökös királyok kötelesek lesznek mindannyiszor ezen hitlevélbeli biztosítások elfogadását előrebocsátani, és arra az esküt letenni.»

De a hitlevél 5. pontjának azon kitétele: «*ezen* hitlevélbeli biztosítások elfogadását» — a mint ezt fentebb kifejtettem — nem azt teszi, hogy a megkoronázandó uralkodó elé új szövegű hitlevél nem terjeszthető, hanem csupán azt, hogy az ujonnan trónralépő király által kiadandó hitlevél annyira biztosítsa a fennálló alkotmányt, mint a mily biztositékaúl szolgált annak az elődje által kiadott hitlevél.

A hitlevél tehát alkotmánybiztosító okmány, melyet koronáztatása előtt a király kiadni tartozik, és a mely az által nyer kiváló fontosságot, hogy arra a király koronáztatása alkalmával a hitet (esküt) ünnepélyesen leteszi, és annak kiadására és a benfoglaltakra vonatkozó eskü letételére utódját is kötelezi.

A koronázás törvényességének kellékei.

Miután a legelső Árpád-házbeli királyok korában a koronázás csak egyházi jelentőségű cselekmény volt, a mely a királyt az egyház nevében ruházta fel a királyság díszjeleivel; annálfogva az egyház koronázta a királyt, és az esztergomi érsek, mint a magyar keresztény egyház legelső főpapja, csak az egyház által volt a koronázás véghezvitelére megbízva és felhatalmazva. A koronázásnál lényeges funkciót csakis ő végzett, és egyedül az egyház nevében, a többiek pedig, kik a koronázásnál részt vettek az ünnepélyben, nem mint cselekvő résztvevők, segédkezők, hanem csak mint jelenlévők, tanúskodók szerepeltek a koronázásnál.

Ez az oka annak, hogy a király koronázása az esztergomi érsek pápai meghatalmazáson alapuló kizárólagos előjogának tekintetett, mert tényleg az egyház nevében koronázta a királyt. Ezen felfogás annyira meggyökerezett az egyháziak körében, hogy még akkor is, mikor a koronázás már politikai fontossággal is kezdett bírni, akadt oly esztergomi érsek, a ki azon hitben volt, hogy az egyház neki valóságos vetojogot adott, valakit a koronázás megtagadása által az uralkodásból kizárni. Így III. Bélát az esztergomi érsek nem akarta megkoronázni, azt hivén, hogy ezáltal őt az uralkodásból kizárhatja. A király és az urak a pápához fordultak tehát, hogy a kalocsai érseket hatalmazza fel a koronázás véghezvitelére.

Sőt még akkor is, mikor már a koronázás a nemzet közreműködésével véghezvitt királyavatássá fejlődött, t. i. Róbert Károly idejében, az utódja sorsáról gondoskodó király 1333-ban megkérte a pápát, hogy azon esetre, ha az esztergomi érseki szék nem volna betöltve, vagy bármely más okból utódját az esztergomi érsek meg nem koronázhatná, a koronázás érvényes véghezvitelére a kalocsai érseket és a váradi és zágrábi püspököket hatalmazza fel.¹ Pedig már a XIII. századtól kezdve a felavatási hitlevél és a koronázási eskü hozzájárulása következtében, a koronázás nem történhetett meg az országgyűlés megegyezése és részvétele nélkül, a mint ez az 1291. évi decretum bevezetésének következő szavaiból kiviláglik: «Miután az országunk tisztelendő atyjainak, az érsekeknek, püspököknek, továbbá *bároinak, főembereinek és nemeseinek megegyezésével* Fehérvárott megkoronáztattunk etc.»

Róbert Károly harmadszori és negyedszori megkoronázása óta pedig minden koronázás az országgyűlés jelenlété-

¹ Horváth M.: Magyarország. tört. II. 214. l.

ben ment végbe, és a királyválasztás korszakában mindannyiszor, valahányszor királykoronázás szüksége merült fel, a nádor, vagy az életbenlévő király e végből királyválasztó és koronázó országgyűlést hívott össze.

Ennek következtében az esztergomi érsek is lassankint megszűnt kizárólag az egyház megbízottja és felhatalmazottja lenni, és mint Magyarország első főpapja, őt a magyar közjog szerint megillető magas országos méltóságánál fogva kezd szerepelni királyaink koronázásánál. A szent korona tanának kifejlődése óta tehát nem az egyház, hanem az országgyűlés koronázza a királyt, az esztergomi érsek pedig nemcsak az egyház, hanem az országgyűlés nevében is teszi a király fejére a koronát. Ezt bizonyítja az, hogy Zsigmondot a veszprémi püspök, Jánost és Ferdinándot a nyitrai püspök koronázta meg, de már nem külön pápai engedély és megbízás alapján, hanem mivel azon időben ők voltak a legidősebb és így rangban legelső *magyar* főpapok.

V. László óta már nemcsak az esztergomi érsek, hanem az ország első világi főméltósága, a nádor is közreműködik a koronázásnál és azóta a nádor és primás együtt teszik a király fejére a koronát.

Miután az országgyűlés csakis az ország határán belől hívható össze, az országgyűlés közreműködése nélkül pedig a koronázás meg nem történhetik, a koronázás csakis az ország határain belől mehet végbe. Hajdan valamennyi királyunk Székesfehérvárott koronáztatott, és ha voltak is koronázások, melyek másutt történtek (Róbert Károlynak 1300-ban Zágrábban és 1301-ben Esztergomban, Nápolyi Lászlónak 1403-ban Zárában történt koronázása), azok más okokból érvénytelenek voltak.

János és I. Ferdinánd még Székesfehérvárott, Miksa Sopronban, Rudolf és utódai Pozsonyban, Ferencz Budán, Ferencz József pedig Pesten koronáztatottak.

Manapság, miután az 1848. évi IV. t.-cz. az országgyűlés székhelyéül Pestet jelöli ki, a koronázás székhelyéül is Pest, illetőleg Budapest tekinthető.

A választás korában csak az volt királyllyá koronázható, illetőleg csak annak koronázása volt érvényes, a kit az ország királyllyá választott. A trónöröklés kimondásakor pedig (az 1687: II. és III., továbbá az 1723: I. és II. czikkeken) a nemzet kötelezte magát, hogy mindig azt fogja királyllyá koronázni, a ki az elsőszülöttség rendje szerint következik. Ennélfogva a kit a trón örökösödés útján meg nem illet, annak megkoronáztatása nem érvényes, mert 1687 óta a nemzet szabad akaratát a törvényben megállapított örökösödési jog képviseli és helyettesíti.

Ugyanezen törvények kikötik azt is, hogy a koronázást előzze meg a hitlevél elfogadása, és az királyi esküvel erősíttessék meg. A hitlevél kiadása és esküvel való megerősítése nélkül végbement koronázás tehát nem érvényes.

Azon¹ kérdés merül fel mostan, hogy érvényes-e a koronázás, ha a nemzet akaratából megválasztott, vagy a míg az örökösödési törvények érvényben vannak, az örökösödési jog szerint következő személy országgyűlésen, az ország határain belül, magyar főpap és a nádor közreműködése mellett, de nem a szent István koronájával koronáztatik Magyarország királyává?

Ha szigorúan okoskodások után indulnánk, azt kellene felelnünk, hogy érvényes, mert a koronázás ereje nem valamely ékszerben, hanem a törvényekben és a nemzet akaratában rejlik. De történelmi alkotmányoknál nem elégséges a törvényeknek csupán a logika szabályai szerint való magyarázata, hanem ott főképen a praecedensek azok, a mikből meg kell ítélni a nemzet közjogi gondolkozását és alkotmányának szellemét, ezek tárván szemünk elé azt, hogy valamely kérdés felől miképen vélekedett azon kor, a melyben

azon kérdések felmerültek. Ennélfogva ezen kérdésre is csak a történelem adhat feleletet.

III. Andrásnak Theodor fehérvári préposthoz intézett levelében a következőket olvassuk: «Midőn a mi uralkodásunk és megkoronáztatásunk ellenségei előbb titkon, majd nyíltan abban mesterkedtek, hogy trónraléptünkör *ne juthassunk a szent király koronájához*, hogy a mi uralkodásunk tekintélye és az országlakók üdve és jóléte kérdéssé tétessék stb.»¹ Ezen szavakból tehát azt lehet következtetni, hogy egyedül a szent István koronájával való megkoronázás adta meg a királyi tekintélyt.

Róbert Károly már 1308-ban forma szerint királylyá választatott. Ugyanekkor Gentilis kardinális pápai követ a rendek megegyezésével kiadott egy végzést, melyben szent István koronája azon esetre, ha Apor vajdától, a ki azt hatalmába kerítette, a koronázásra kitűzött napig vissza nem kerülne, érvénytelennek és megvetettnék nyilvánítatik, és egy új korona készítése rendeltetik el, a mely a legatus által megáldatván, egyedül érvényesnek jelentetik ki.

Károly ezen koronával a nemzet akaratából, a rendek és a király kölcsönös eskületele mellett, országgyűlésen koronáztatott meg, és azért mégis, a nemzet őt nem ruházta fel a királyi tekintéllyel, mert nem a szent István koronája övezte homlokát. Elannyira, hogy a szent korona visszaszerzésére mindent el kellett követnie, a mi megtörténvén, nem is a király, hanem mintha a királyi szék be sem volna töltve, Omode nádor 1310. szent István napjára a Rákos mezejére királyválasztó és koronázó országgyűlést hívott össze, a melyen Károly újra megválasztatván, Fehérvárott a szent koronával is megkoronáztatott, a mint Károly

¹ «ut nostri regiminis autoritas, et salutis exordium regnicolarum differtur» etc. (Kovachich Vest. Com. 150. l.)

maga mondja, azért: «ut scandalum de medio vulgi tolleretur». És csak ezen koronázás adta meg Károlynak a királyi tekintélyt.

Zsigmond 1304-ben így nyilatkozik Nápolyi László koronázásáról: «meg akarván minket fosztani a mi királyi diademánktól és koronánktól, melynek jogán 16 éven át bírtuk országunkat, felajánlották azt Károly (II. v. kis Károly) fiának, Lászlónak, kit Jádrába (Zárába) hoztak, s ott *valami össze-takolt hamis valamivel megkoronáztak*». ¹

I. Ulászló koronázása alkalmával az országgyűlés kísérletet tett arra, hogy a koronázás érvényességét a szent István koronájától, a mely akkor az osztrák Frigyes kezeiben volt, függetlenítse.

A rendeknek ezen alkalommal kiadott manifestuma elmondja, hogy Erzsébet özv. királyné a koronát hatalmába kerítvén, azzal csecsemő fiát, az utószülött Lászlót, a rendek akaratan kívül, és a fennálló szokások ellenére, az ország szent ereklyéi nélkül megkoronáztatta, és a koronát ismeretlen helyre továbbította. Azután így folytatja: «Ulászlót oly népes országgyűlés választotta és koronázta királylyá, a milyen a régibb királyok koronázásakor sohasem volt együtt. A koronázás pedig minden szertartások nyilvános és pontos megtartásával s végrehajtásával történt, a melyeknek meg kell történnie a koronázás ünnepélyessége s érvényessége szempontjából, fölékesítettvén a mi királyunk a szent király minden ékszerével, átadattak neki és ő valóssággal kezében tartotta a szent király kardját, királyi pálczáját, az almát, és a szent király megbízatását jelző keresztet, szóval minden erre szükségeset, úgy hogy csak maga a korona hiányzott».

Majd elmondja, hogy meggondolván a rendek különö-

¹ Fejér Cod. Dipl. X. (IV.) 299. l.

sen azt, hogy a királyok koronázása mindig az országlakosok beleegyezésétől függött, és hogy a korona hatálya és ereje (efficacia ac virtus Coronae) a rendek megegyezésében áll, a mostani koronát¹ és koronázást ugyanazon erővel és hatálylallyal ruházzák fel, mintha a szent István koronája helyzetetett volna a király fejére, és hogy a régi korona, ha vissza nem kerülne, minden erejét veszítse, és annak minden jelentősége (quodlibet signaculum, mysterium et robur) a mostani koronára átszarmazott legyen; az előbbi korona visszaszerzése ugyan kísértessék meg, de ha az nem sikerülne, a jövő királyok valamennyien ezen mostani koronával koronáztassanak meg; a mely úgy őrizendő és oly tiszteletben részesítendő, mint a régi korona. De ha a régi korona visszakerülne, akkor újra vissza fogja nyerni előbbi hatályát és erejét.

A gyermek László koronázásáról pedig azt mondja a szóban forgó manifestum: «hogy azon másik koronázás, ha ugyan úgy lehet nevezni, a melyet Erzsébet királyné a mi akaratunk ellen hajtott végre a maga kiskorú fián, valamely meghasonlás forrásává ne legyen, azon koronázást, mint a mely a mi akaratunk és beleegyezésünk nélkül történt, eltöröljük, megsemmisítjük, hatálytalannak, érvénytelennek nyilvánítjuk».²

És ha végig olvassuk ezen manifestumot, nem tűnik-e fel mindjárt első pillanatra az ellenmondás az okoskodás és a szívek érzelmei között? — vagy mi czélja van annak, hogy a manifestum a koronázás érvényességének bizonyításánál a szent király ereklyéinek erejére hivatkozik, ha a korona ereje és hatálya a rendek megegyezésében áll? — Hiszen ha abban áll, akkor nem szükséges arra hivatkozni,

¹ A szent István sírjáról levett korona.

² Kovachich : Vestigia Com. 135—243. l.

hogy László koronázásánál ezen ereklyék nem szerepeltek, az Ulászlóénál pedig szerepeltek, vagy ha azoknak szereplése is szükséges volt, annál inkább lett volna szükséges a korona maga.

Az egészről csak az tükrözik vissza, hogy a rendek akarnak ugyan szabadulni a szent korona kizárólagos érvényességének hitétől, de azért mégsem képesek az alól magukat emancipálni; és ha sikerült volna ezen koronázás után Ulászlónak a koronát előteremteni, bizonyára újra megkoronáztatta volna magát a szent koronával.

És a nemzet nem is tekintette ezen koronázást teljes hatályú koronázásnak, mert különben I. Ulászló privilegiumai halála után nem jelentettek volna ki érvényteleneknek. A nemzet ragaszkodott ugyan a jeles és vitéz királyhoz személyes tulajdonainál fogva és a politikai viszonyok által indítatva, de nem azért, mert meg volt koronázva. Különben is, ha valaha, úgy ezen időben volt a királyság intézményéhez való ragaszkodás legcsekélyebb, a mit az ezután két ízben is következő interregnumok és kormányzóságok bizonyítanak.

A mellett, hogy csakis a szent koronával való koronázás érvényes, bizonyít az is, hogy Mátyás, az igazságos, a ki koronáztatását megelőzőleg három éven át dicsőségesen uralkodott, mindent elkövetett arra, hogy a szent koronát Frigyes birtokából visszaszerezze, sőt e végett még hátrányos békekötésre is kész volt. E mellett bizonyít a Mátyás által létesített koronaórség intézménye, úgyszintén a Habsburg-házbeli királyok hitleveleinek azon kikötése, hogy a király a koronát az országban fogja őriztetni.

I. Ferdinánd trónját is a szent koronával 1527-ben végbement koronáztatása fektette csak szilárdabb alapra az országban és a nemzet hű maradt a tradíciókhoz mindenha, és a szent István koronája iránt mindenkor határtalan kegye-

lettel viseltetett, abban és csakis abban vélvén rejleni azon erőt, mely a király személyét előtte szentté teszi.

Egy kilenczszázados traditio, melynek gyökere a szívek mélyében van, sokkal hatalmasabb, sem hogy azt rideg jogi okoskodásokkal ki lehetne irtani a nemzet meggyőződéséből, és a nemzet ellen vétkezik, a ki azt onnan kiirtani megkísérli, mert ezzel a mult emlékei iránt élő tisztelet megdöntésére működik.

Valamely alkotmány csak addig életképes, a míg az nemcsak a törvénykönyvekben és avult pergamenteken, hanem a nemzet szívében és lelkében is él, mert a polgárok érzelmei és nem észjogi okoskodások adnak annak erőt és képesítik kiállani az idők viszontagságait.

Ha nem ragaszkodik a katona a zászlóhoz, melyre fölesküdött, nem várhatunk tőle önfeláldozást annak becsületéért; ha nem ragaszkodik egy nemzet történelmének ereklényeihez, és államiságának symbolumához, azon nemzettől nem várhatunk tiszteletet és ragaszkodást az ősök sirjához és alkotmányához sem, mert annál hiányzik azon erkölcsi tényező, mely minden nagynak és nemesnek forrása.

Egy ezredév dicsősége és szenvedése, nemzetünk történelmének minden emléke szent István koronájához fűződik, abban látja a nemzet hajdani nagyságát, állami önállóságának egységének symbolumát; hazánk történelme a szent István koronájának történelmével egy és ugyanaz.

Miután a nemzeti közérzület a koronázást csak akkor tekintette érvényesnek, ha az közakarattal és szent István koronájával ment végbe, nincs okunk kételkedni abban, hogy ma is csak a szent koronával végbement koronázás tekinthető érvényes és törvényes koronázásnak, és minden olyan, mely ezen tételt elveti, forradalmi tannak benyomását teszi a kedélyekre.

És ha a szent István koronája elveszne vagy megsemmisülne?! Bizony hosszú idő és sok dicsőséges uralkodó kellene ahhoz, hogy a koronázás intézménye egy új korona mellett a régi koronázások jelentőségére emelkedjek, sőt talán a koronázás, és ezzel együtt a királyság iránti hódolatteljes tisztelet nem is nyerné vissza többé azon erkölcsi erőt, mely nem okoskodásokban, hanem a szent István koronájához fűződő érzelmekben, és egy sajátzerű nemzeti hitvallásban gyökeredzik.

Dr. Ferdinandy Géza.

A DARWINISMUS ÚJABB VITAKÉRDÉSEI.

Alig van tudományos kérdés, mely gyökeresebb felforgatással fenyegetné egész világnézetünket, társadalmi és politikai intézményeinket, mint az, a melyet az újabb physiologiai iskola, az átöröklés elméletének nevéen ismer. A francia naturalista írók egész serege — élükön Zolával — foglalkozik azzal, hogy irodalmi és költői jogosultságot adjon annak a felfogásnak, mely a véralkat öröklött hajlamainak nemzedékeken át megrögződő dispositióiból construálja meg a maga tapasztalati emberét, s a büntetőjog reformjának egyik legactualisabb kérdése is az, vajjon a bűnös modern anthropológiája mennyiben felel meg az akarat erkölcsi indokairól táplált régi eszményeinknek s mennyiben ad igazat azon, különösen az újabb olasz iskola által fölkelített áramlatnak, mely a büntettes abstract typusát rajta egészen kívül álló tényezőkben keresi. Ezek a tényezők pedig részint a társadalmi eszmék általános irányára, részint a környezet physikai körülményeire vezethetők vissza. De még ez utóbbi rendű föltételek is tovább kísérhetők keletkezésükben az egyén erkölcsi világán túl, föl egészen addig az eredetig, mely a születés mysteriumában jelentkezik előttünk. Mert az átöröklés valószínűsége teljes hitelt érdemlész tekintélyével nyomul elénkbe abban az igazságban, hogy hasonló hasonlót szül. Ebben az axiomában az emberi nem állandó jellege nyer kifejezést, oly természeti